

Водните кризи на България

Анализ и решения

Юлиян Попов, Петър Димитров

Министерство
на околната среда
и водите

март 2026

Резюме

1. Кратко описание на проблема

2. Увод към доклада

3. Влияние на климатичните промени върху водния баланс на България

3.1. Обща тенденция

3.2. Промени във валежния режим

3.3. По-малко сняг и промяна в оттока

3.4. Засушавания и воден стрес

3.5. Климатът увеличава натиска, но сам по себе си не обяснява сам водната криза

3.6. Какво показват предвижданията

4. Воден ресурс на България

4.1. Качество на водата и качество на питейната вода

4.2. Здраве на реките

4.3. Подземни води

4.4. Потенциалът на р. Дунав

4.5. Използване на дъждовна вода

4.6. Намаляване на риска от наводнения и суши

4.7. Почви, изсъхване и воден баланс

5. ВиК сектор: суша, наводнения и системен разпад

5.1. Почти пълно формално покритие, но недопустимо високи загуби

5.2. Кризисните точки са ясни и показват системни, а не локални провали

- 5.3. Малките населени места са най-уязвими
- 5.4. Има цели и планове, но изпълнението е слабо и често формално
- 5.5. Управленската верига е разписана, но реалният контрол се къса
- 5.6. Дефицит не само на инфраструктура, а и на информация, организация и компетентност
- 5.7. ВиК холдингът трябва да бъде реален принципал
- 5.8. Нужни са дългосрочни инвестиционни планове и финансови инструменти
- 5.9. Потенциал за ВЕИ във ВиК
- 5.10. Необходима е пълна деполитизация, строг контрол и прозрачност

6. Напояване

- 6.1. Първо уточнение: при напояването числата често не съвпадат
- 6.2. Историческата картина е на драматичен спад
- 6.3. Напояването е било национална мрежа, не дребна локална услуга
- 6.4. Днешната картина е на частично оживяване, но от много ниска база
- 6.5. Географията на напояването е силно концентрирана
- 6.6. Много вода отива в малък брой култури
- 6.7. Причините за разпада са известни отдавна
- 6.8. Секторът страда от недопустим дефицит на информация
- 6.9. „Неоползотворените“ водни маси са твърде големи
- 6.10. Технологичното изоставане е масово

6.11. Новите технологии са ясни, но проникват бавно

6.12. Има движение по рехабилитацията, но мащабът не отговаря на разрухата

6.13. Основният проблем не е липсата на вода, а липсата на работеща система

7. Енергетиката е част от водния баланс

8. Отговорността за водите е разпиляна между институциите

9. Какво още не бива да се изпуска

10. Общо заключение

11. Препоръки

Ползвана литература

Резюме

България е изправена пред дълбока и многопластова водна криза, която засяга пряко населението, земеделието, икономиката, околната среда и националната сигурност. В редица населени места надеждното питейно водоснабдяване не е гарантирано, а в много случаи проблемът не е само в количеството вода, но и в нейното качество, в амортизираната инфраструктура, в липсата на достатъчен контрол и в отслабената способност на институциите да реагират навреме. Паралелно с това напоителната система на страната е в състояние на дълъг структурен разпад, което ограничава земеделското производство и увеличава уязвимостта към засушаване.

Климатичните промени усилват този натиск, но не го обясняват изцяло. Основният проблем е системен: продължително недоинвестиране, лошо управление, разпокъсана институционална отговорност, недостиг на експертен капацитет и сериозна липса на точна, пълна и навременна информация за водните ресурси, мрежите, загубите, потреблението и екосистемното състояние. Климатът е усилвател на кризата, но не е нейният основен причинител. Реалният проблем е, че България посреща климатичния натиск с отслабена, зле управлявана и ненапълно позната система.

Данните показват ясно влошаване на условията за управление на водите. Между 1991 г. и 2020 г. средната годишна температура в България се е повишила с $0,8^{\circ}\text{C}$ спрямо периода 1961–1990, а през лятото затоплянето достига средно $1,5^{\circ}\text{C}$, на места и над 2°C . Валежите не намаляват равномерно в национален мащаб, но стават по-неравномерни и по-интензивни, което означава повече поройни епизоди, по-бърз отток, по-слабо задържане в почвата и по-малко сигурен ресурс през сухите месеци. Сухите години 2019 и 2020 са показателни: речният отток е бил съответно с 36,1% и 45,2% под нормата за периода 1961–1990, а в над 70% от хидрогеоложките пунктове са отчетени понижения в подземните води.

На национално равнище България не е бедна на вода, но ресурсът е силно неравномерно разпределен и картината изглежда съвсем различно със и без р. Дунав.

Общите възобновяеми пресни водни ресурси са средномногогодишно $\approx 99\,441$ млн. m^3 (1981–2023), ако се включи външният приток от р. Дунав и малкият външен приток в Западнобеломорския басейн. Вътрешният отток, генериран на територията на страната, е средномногогодишно $\approx 15\,729$ млн. m^3 . Тези стойности силно варират по години.

Подземните води, макар и значително по-малки като обем, са стратегически важен ресурс - налични подземни води, достъпни за годишно използване $\approx 5\,409$ млн. m^3 .

Това означава, че водната сигурност на България зависи не само от количеството вода, а от способността на държавата да управлява различно разпределени, сезонно нестабилни и качествено уязвими ресурси.

Във ВиК сектора формалното покритие е почти пълно, но ефективността е недопустимо ниска. Покритието с водоснабдителни услуги е 99,61%, а качеството на питейната вода формално е високо - 99,72% в големите и 99,01% в малките зони. Но системата губи огромни количества вода. На входа на водоснабдителната система са подадени 851 211 хил. м³, а фактурираните количества са 338 352 хил. м³, което означава, че се фактурира едва около 39,8% от подадената вода. Общите загуби достигат 60,25% при дългосрочна цел 49%. В редица операторски територии положението е критично: Шумен отчита 83,67% общи загуби, Перник 83,25%, Търговище 73,61%, Хасково 72,41%, Ямбол 70,60% и Пазарджик 67,69%. Когато толкова високи загуби се съчетават с висока аварийност и лошо налягане, става ясно, че не става дума просто за остаряла инфраструктура, а за системен провал на управлението, измерването и контрола.

Особено уязвими са малките и периферните населени места. От 5 302 водомерни зони само 1 869 имат постоянно измерване на дебит и налягане с архивиране на данните. Това означава, че в голяма част от страната водоснабдяването се управлява с ограничена информация, а без надеждни данни няма как да има надежден контрол. Към това се добавя и слабият институционален капацитет: не всички бизнес планове се съгласуват навреме, ключови цели остават неизпълнени, а внедряването на регистри, ГИС и модерни системи за управление е непълно.

Напояването показва още по-дълбока структурна слабост. В края на социалистическия период България е имала около 1,185 млн. ха напоявани площи и е използвала около 2,8 млрд. м³ вода за напояване. След 1990 г. настъпва рязък спад. През 2024 г. „Напоителни системи“ ЕАД е доставило вода за 342 614 дка, при проектен капацитет на системата от около 5,376 млн. дка. Това означава, че реално се използва около 6,4% от проектния капацитет. Системата остава силно концентрирана в малък брой райони, технологично изостанала и с големи неоползотворени водни маси - средно 49,4%, а в някои клонове над 90%.

Водната криза обаче не се изчерпва с ВиК и напояването. Тя обхваща и качеството на суровата и питейната вода, здравето на реките, подземните води, способността за използване на дъждовна вода, управлението на сушите и наводненията, деградацията на почвите и високата енергийна интензивност на самия воден сектор. Без възстановяване на речните коридори, по-добра защита на водоизточниците, политика за подземните води, повторно използване на пречистени води и интегриране на енергийна ефективност и ВЕИ във ВиК, реформата ще остане непълна.

Изводът е ясен: България няма нужда само от още инвестиции, а от нов модел на управление на водите. Този модел трябва да започне с изграждането на реален, постоянно актуализиран и в максимална степен публичен воден баланс на страната. След това трябва да се въведе задължително измерване и цифрово наблюдение по цялата верига, да се обвърже финансирането с резултати, да се деполитизират водните дружества, да се превърне "Български ВиК холдинг" ЕАД в реален принципал и да се изработят дългосрочни инвестиционни програми.

Успоредно с това е необходимо възстановяване на напояването като национална инфраструктура, по-бързо въвеждане на съвременни технологии, по-добро задържане на вода в ландшафта чрез природно-базирани решения и защита на качеството на водата и екосистемите.

Водата трябва да бъде третирана като стратегически ресурс, а не като секторен технически проблем. Без дълбока реформа България ще продължи да губи вода, време и икономически възможности. С реформа, основана на данни, компетентност, деполитизация, модернизация и екосистемен подход, страната може да превърне водната криза в двигател за по-сигурно водоснабдяване, по-конкуrentно земеделие и по-висока устойчивост към климатичните промени.

1. Кратко описание на проблема

Водният сектор на България е в състояние на многогодишна, многопластова криза. В редица населени места, особено в малки, отдалечени и слабо населени села, достъпът до надеждно питейно водоснабдяване не е гарантиран. На много места проблемът не е само в количеството вода, а и в нейното качество, в амортизираната инфраструктура, в слабия контрол и в неспособността на системата да реагира навреме. Паралелно с това напоителната инфраструктура в значителна степен е разрушена или изоставена, което ограничава земеделието и увеличава уязвимостта на страната към засушаване.

Климатичните промени засилват този натиск чрез по-високи температури, по-неравномерни валежи, по-чести суши и по-нестабилен сезонен воден режим. Те обаче не са главното обяснение за водната криза в България. Основният проблем е системен: десетилетия на недоинвестиране, лошо управление, липса на координация, недостиг на експертен капацитет и недопустима липса на точна, пълна и навременна информация за състоянието на водните ресурси, мрежите, загубите и потреблението.

Така климатичният натиск се наслагва върху вече отслабена система и превръща управленските дефицити в реален риск за населението, икономиката и околната среда. Проблемът с водите на България не е единичен технически дефект, а признак за дълбок системен срив. Затова решението не може да бъде частично или кампанийно. Необходима е радикална реформа, основана на реален воден баланс, модерно управление, деполитизация на сектора, възстановяване на инфраструктурата, откритост на данните и ясна отговорност на институциите.

Но кризата не се изчерпва с водоснабдяването и напояването. Тя включва още състоянието на реките, подземните води, качеството на суровата и питейната вода, способността на страната да задържа дъждовна вода, риска от суши и наводнения, деградацията и изсъхването на почвите, както и енергийната неефективност на самия воден сектор. Ако тези измерения бъдат пренебрегнати, дори значителни инвестиции няма да доведат до трайно решение.

2. Увод към доклада

Водата е стратегически ресурс за националната сигурност, общественото здраве, земеделието, индустрията, енергетиката и териториалното развитие на България. Днес обаче страната е изправена пред задълбочаваща се водна криза, чиито проявления вече се усещат пряко от гражданите, общините, бизнеса и земеделските производители. Режим на водата, несигурно водоснабдяване в малки населени места, проблеми с качеството на питейната вода, разрушена напоителна инфраструктура, високи загуби по мрежата и слаба способност за реакция при засушавания и екстремни явления очертават картина на сектор, който дълго време е бил оставен без необходимата стратегическа грижа.

Настоящият доклад разглежда водната криза в България като комплексен системен проблем, а не като сбор от отделни аварии или временни затруднения. Той изхожда от разбирането, че климатичните промени вече увеличават натиска върху водните ресурси, но не могат да служат като оправдание за натрупаните структурни слабости в управлението на сектора. Напротив, именно в условията на климатичен натиск стават най-видими последиците от дългогодишното недофинансиране, липсата на надеждна информация, институционалната разпокъсаност, отслабения контрол и дефицита на компетентен управленски капацитет.

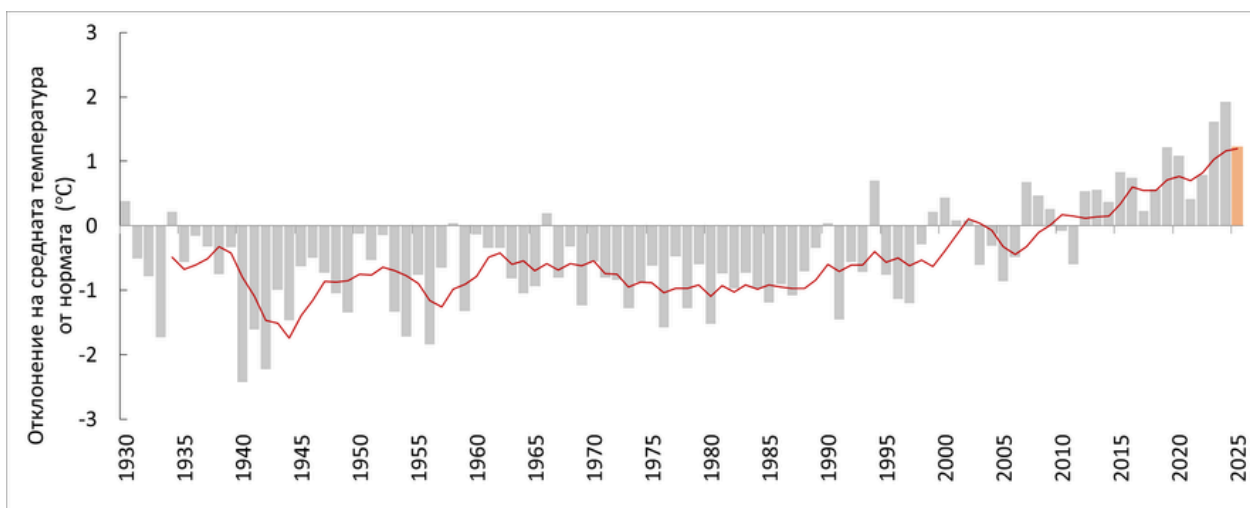
Целта на доклада е да очертае основните измерения на проблема, да покаже връзките между водоснабдяване, напояване, качество на водите, качество на питейната вода, здраве на реките, подземни води, състояние на почвите, климатични промени и институционално управление и да предложи основа за дълбока реформа. Необходим е нов модел на водна политика в България - модел, който поставя в центъра сигурността на водоснабдяването, устойчивото управление на ресурса, модерната инфраструктура, публичността на данните, екосистемното здраве и ясната отговорност за резултатите.

3. Влияние на климатичните промени върху водния баланс на България

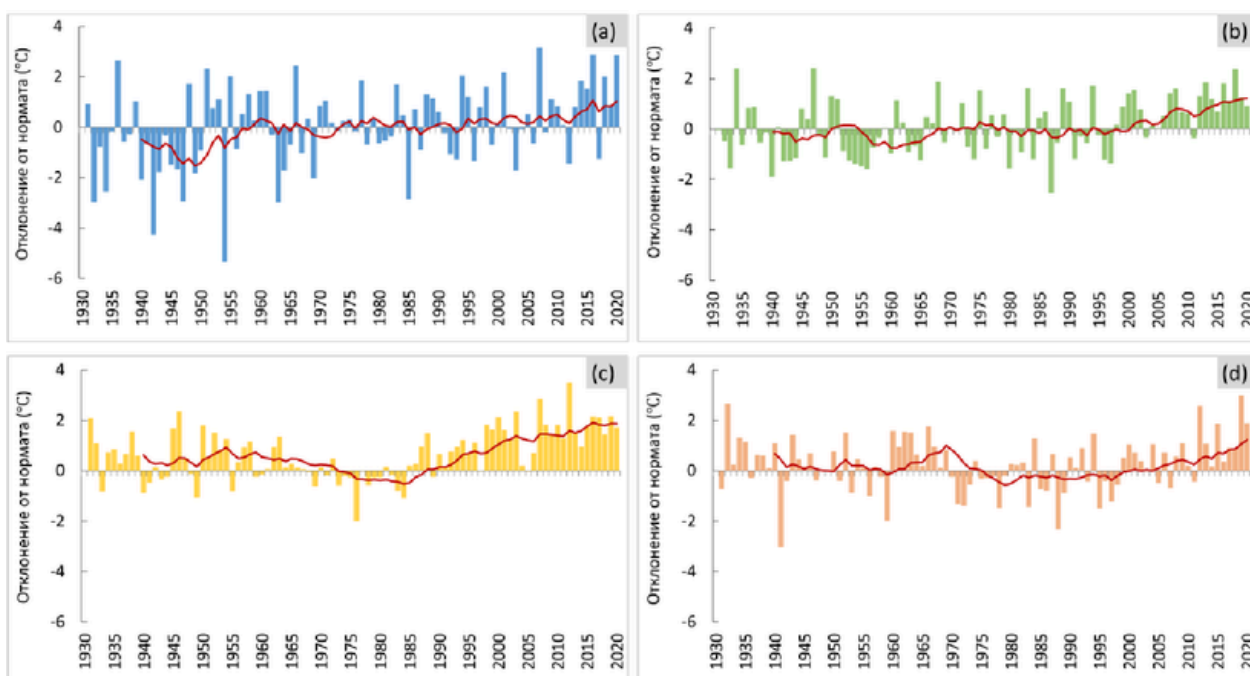
3.1. Обща тенденция

През последните десетилетия водният баланс на България се променя не толкова чрез равномерно и повсеместно намаляване на валежите, колкото чрез съчетание от по-високи температури, по-неравномерно разпределение на валежите, по-чести екстремни явления и отслабване на ролята на снежната покривка като естествен воден запас.

Колебанията на средногодишната температура на въздуха в България в периода 1930-2025 г. спрямо климатичната норма 1991-2020 г. показват нарастваща, статистически значима тенденция. От началото на настоящия век преобладават положителните отклонения, а след 2011 г. всички температури са над климатичната норма. Температурната аномалия от +2 °C за 2024 г. е рекордна в разглеждания близо 100-годишен период.

Фигура 1. Отклонение от нормата на средната годишна температура за България за периода 1930-2025 г. (НИМХ)

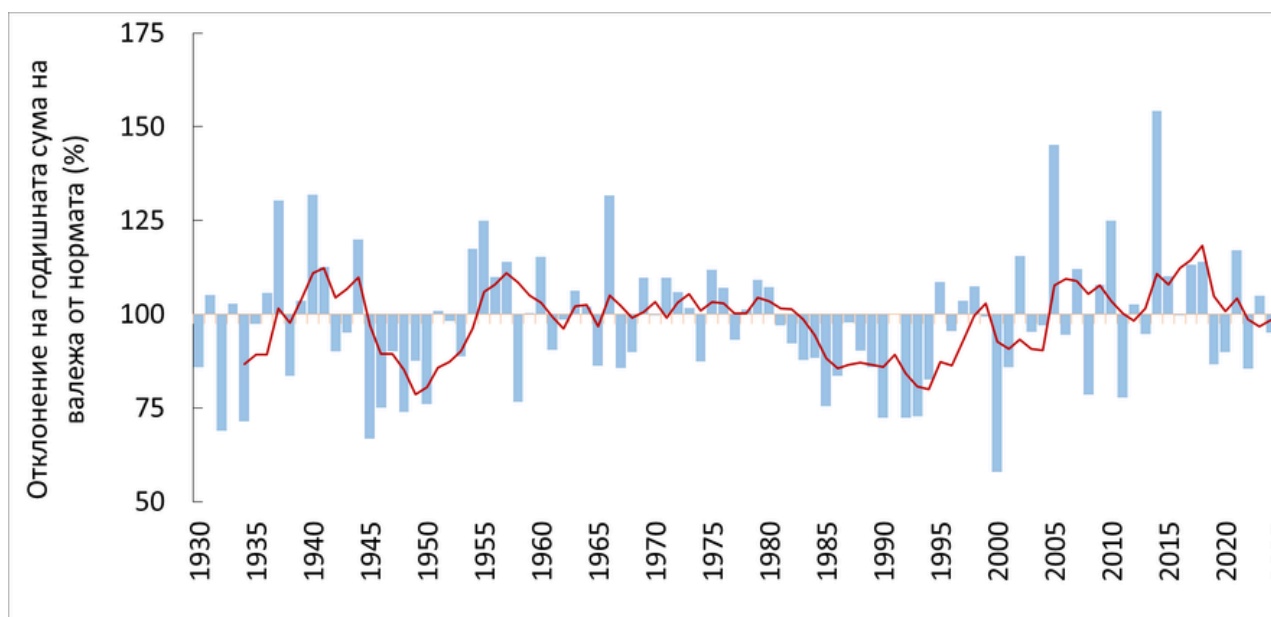
Фигура 2. Колебания на сезонните температури: (а) зима, (b) пролет, (c) лято, (d) есен – през периода 1931-2020 г., спрямо климатичната норма 1961-1990 г. Червената линия представя колебанията на температурната аномалия като 10-годишна пълзяща средна стойност (НИМХ)

За последните два климатични периода е регистрирана добре изразената тенденция на повишаване на зимните температури с $+0.19^{\circ}\text{C}$ на декада. Пролетта също показва тенденция към затопляне с около $+0.17^{\circ}\text{C}$ на декада, но от пролетните месеци само през март то е статистически значимо ($+0.30^{\circ}\text{C}$ на декада). Повишаването на летните температури с $+0.16^{\circ}\text{C}$ на декада се определя от статистически значимата тенденция на затопляне през всички месеци. Есенните температури не следват ясна обща тенденция през периода след 1961 г., но от началото на века те също нарастват.

Това означава по-високо изпарение, по-бързо изсъхване на почвите и по-малка ефективна наличност на вода за земеделие, екосистеми и водоснабдяване, дори когато общото годишно количество валеж на национално равнище не показва драматичен спад.

3.2. Промени във валежния режим

Колеканията на годишната сума на валежа в периода 1930-2025 г. спрямо нормата (1991-2020 г.) не показват статистически значима тенденция. Най-дългите периоди на атмосферно засушаване са регистрирани през 40-те години и последните две десетилетия на ХХ век.

Фигура 3. Отклонение от нормата на средната годишна сума на валежите за България за периода 1930-2025 г. (НИМХ)

Регионалните различия остават силни: в някои високопланински райони валежите намаляват с до 30%, а в Североизточна България нарастват с до 40%.

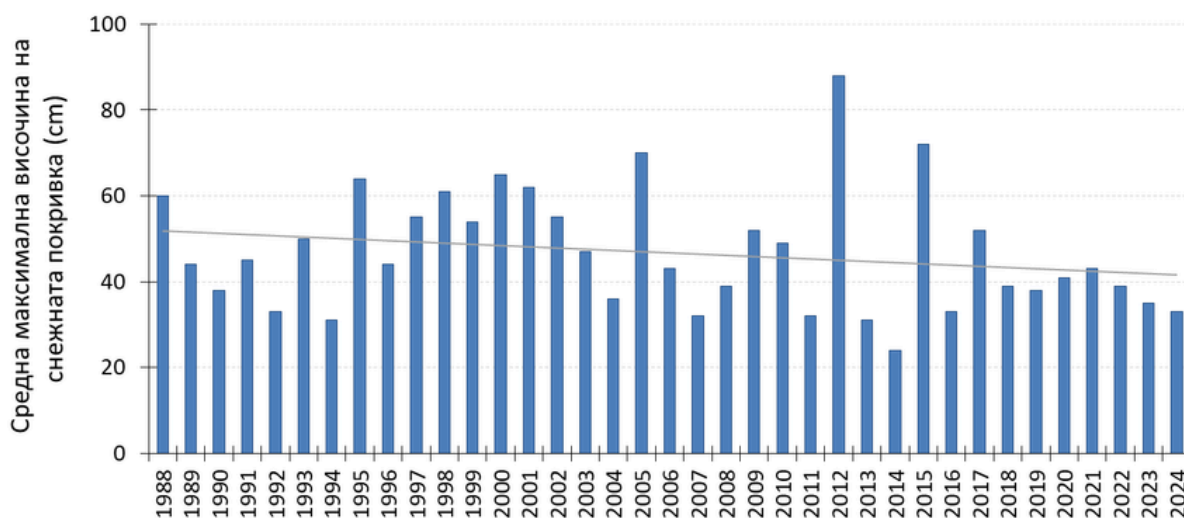
Наред с това се наблюдава ясно изместване към по-интензивни валежи: тежките валежи над 30 mm/24 h зачестяват, а поройните валежи над 60 mm/24 h нарастват значително в Североизточна и Южно-централна България.

Това означава, че по-голяма част от водата идва за кратко време, по-трудно се задържа в почвата и по-слабо подхранва устойчиво водните ресурси. Сезонните промени също са съществени. Зимните валежи намаляват с над 20% във високите планини и в Югозападна България, докато по Черноморието и в Североизточна България има увеличение. Летните валежи в по-високите планински части намаляват с 10-15%, а през есента в Североизточна България се отчитат най-големи увеличения. За водния баланс това е неблагоприятна комбинация: по-малко вода в ключовия летен период и повече вода в периоди, когато тя по-трудно се съхранява и използва ефективно.

3.3. По-малко сняг и промяна в оттока

Според подаваната ежегодно на Изпълнителна агенция по околна среда (ИАОС) климатична информация за Национален доклад за състоянието и опазването на околната среда, изменението на средната максимална височина на снежната покривка в районите с надморска височина 800-1800 m има намаляваща тенденция.

Налице е проблем с по-малкото сняг. Данните показват, че устойчивостта на снежната покривка в планините намалява, а средната ѝ дебелина има тенденция към изтъняване. Това е особено важно за България, защото снежната покривка е естествен сезонен резервоар: тя задържа вода през зимата и я освобождава постепенно през пролетта и началото на лятото. Когато този механизъм отслабва, оттокът става по-нестабилен, а наличната вода през сухите месеци намалява.

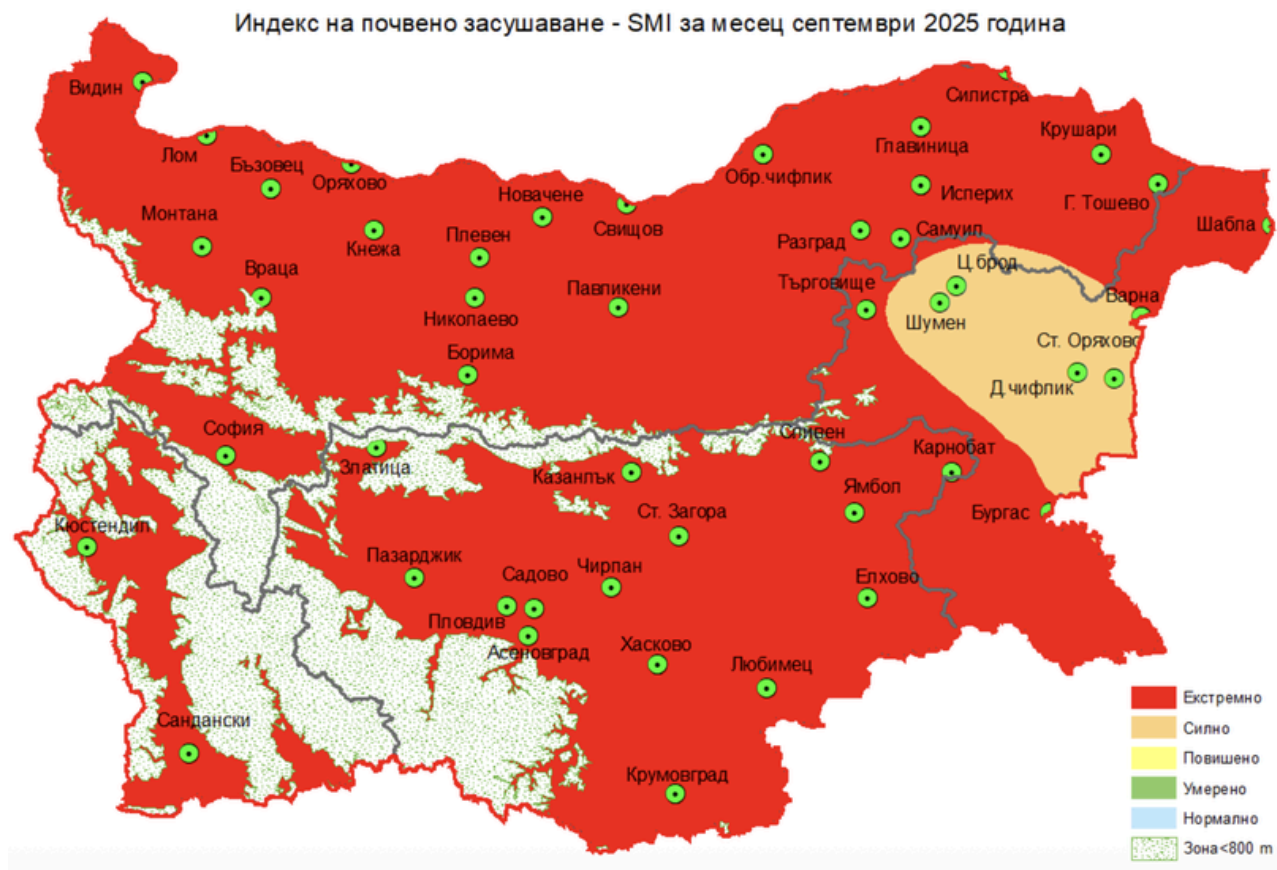

Фигура 4. Колебания на средната максимална височина на снежната покривка (cm) за районите с н. вис. 800-1800 м. през периода 1988-2024 г. (НИМХ)

Официалните оценки за водния сектор сочат именно такава тенденция: очаква се изменение в речната хидрология и сезонно преразпределение на оттока - повече речен отток през зимата и пролетта и по-ниски водни количества през лятото и есента. В по-дългосрочен план моделите показват, че общият годишен речен отток вероятно ще намалява до края на века, като спадът е най-изразен именно през летния и есенния сезон.

3.4. Засушавания и воден стрес

Климатичните сценарии за България сочат увеличаване на честотата и интензитета на сухите и горещи периоди през лятото, както и по-чести засушавания и наводнения. Това означава, че страната ще бъде подложена едновременно на два противоположни, но свързани риска: по-дълги сухи периоди с воден дефицит и по-кратки, но по-разрушителни епизоди на интензивни валежи. Водният стрес ще нараства особено в райони с ограничени ресурси, висока сезонна консумация и амортизирана инфраструктура.

Карта на НИМХ, тежката суша през 2025 година

Сухите години 2019 и 2020 дават ясна представа за мащаба на риска. Общият годишен обем на речния отток през 2019 г. е бил с 36,1% под нормата за периода 1961-1990, а през 2020 г. - с 45,2% под същата норма. Най-силен е спадът в Черноморския район, следван от Западнореломорския, Източнореломорския и Дунавския. През тези сухи години са отчетени и понижения в подземните води в над 70% от хидрогеоложките пунктове в страната. Лятото на 2025 г. потвърди тенденциите – то е едно от най-сухите и горещи от средата на ХХ век, което допълнително изостри водния стрес в много райони. Това не е нова нормалност за всяка година, но е силен сигнал как изглежда България при комбинация от затопляне и продължителен недостиг на вода.

3.5. Климатът увеличава натиска, но сам по себе си не обяснява сам водната криза

Климатичните промени безспорно добавят стрес върху водната система на България, но не могат да бъдат използвани като универсално обяснение за водните проблеми на страната. Секторът не е подготвен да се справя с климатичните промени: голяма част от инфраструктурата е остаряла, проектирана и управлявана без климатични съображения, а хидромелиоративната инфраструктура е разрушена или в лошо състояние.

Особено показателни са загубите във водоснабдителната система. Нерегистрираната вода е 57,5%, основно поради загуби, а в отделни анализирани сценарии рискът от недостиг рязко нараства, ако системите продължат да губят над 50% от произведената вода.

Следователно климатът е усилвател на кризата, но не е нейният единствен причинител. Лошото управление, липсата на навременна поддръжка, слабият контрол, недостатъчната модернизация и огромните физически загуби трансформират климатичния риск в реални водни режими, аварии и недостиг.

3.6. Какво показват предвижданията

Предвижданията за следващите десетилетия са неблагоприятни. След 2065 г. летните валежи вероятно ще намалееят с 10-20%, а при по-неблагоприятен сценарий към края на века спадът може да достигне 30-40%. Същевременно общият годишен речен отток вероятно ще намалява през този век. Рискът е особено висок за южните и югоизточните части на страната, където очакваното намаляване на валежите ще се комбинира с по-горещ климат.

Оценките за водния сектор показват също, че към периода 2070-2100 се очаква годишният отток на изследваните реки да намалява, а летният и есенният отток да спадат значително. При песимистичните сценарии рискът от засушаване е съществен в Черноморския, Дунавския и Източнороманския район, а в Западнороманския е умерен. Това означава, че проблемът вече не е дали климатичните промени ще засегнат водния баланс на България, а доколко държавата ще бъде подготвена да управлява по-малко сигурен, по-неравномерен и по-конфликтен воден ресурс.

4. Воден ресурс на България

България не е бедна на вода в национален мащаб, но ресурсът е силно неравномерно разпределен и картината изглежда много различно със и без р. Дунав.

Общите възобновяеми пресни водни ресурси са средномногогодишно $\approx 99\,441$ млн. m^3 (1981-2023), ако се включи външният приток от р. Дунав и малкият външен приток в Западнороманския басейн. Вътрешният отток, генериран на територията на страната, е средномногогодишно $\approx 15\,729$ млн. m^3 . Тези стойности варират силно по години (виж таблицата по-долу).

Подземните води, макар и значително по-малки като обем, са стратегически важен ресурс – налични подземни води, достъпни за годишно използване са $\approx 5\,409$ млн. m^3 .

Таблица: *Общо възобновяеми пресни водни ресурси на България по години (2019-2023), млн. m^3*

Показател	Средномногогодишни (1981–2023)	2019	2020	2021	2022	2023
-----------	-----------------------------------	------	------	------	------	------

Валежи	73149	63437	67783	89899	61581	76717
Действителна евапотранспирация	57419	51917	57902	57902	48834	64776
Вътрешен <u>отток</u>	15729	11521	9881	19725	12753	11941
Действителен външен приток (вкл. р. Дунав)	83712	73349	69996	79673	62173	94714
в т.ч. от р. Дунав	83349	73069	69753	79203	61889	94339
Общо възобновяеми пресни водни ресурси	99441	84870	79877	99398	74926	106656
Налични подземни води, достъпни за годишно използване	5409	-	-	-	-	-

(Източник: НСИ „Околна среда 2023“, данни на МОСВ, НИМХ и ИАПД)

Извод от данните в таблицата:

Ресурсът варира силно по години – от 74 926 млн. м³ през сухата 2022 г. до 106 656 млн. м³ през 2023 г. Делът на р. Дунав е доминиращ (83-88%). Без външния приток вътрешният ресурс пада под 20 млрд. м³ в сухи години. Това подчертава необходимостта от реален, постоянно актуализиран воден баланс и по-добро задържане на вътрешния отток.

Водният ресурс е доминиран главно от повърхностните води - реки, язовири и в по-малка степен езера. Самите повърхностни сладководни тела заемат около 2 000 км², т.е. под 2% от територията на страната. При водоползването около 90% от иззетата вода идва именно от повърхностни източници. Подземните води са много по-малък като обем, но стратегически изключително важен ресурс, като наличните подземни води, достъпни за годишно използване, се оценяват на около 4,8 млрд. м³. Териториално ресурсът също е силно асиметричен: без дунавския приток най-голям дял от вътрешния отток се формира в Източнобеломорския и Дунавския басейн, докато Черноморският район е с най-малко налични ресурси и най-нисък ресурс на човек.

Това означава, че България не е просто страна с ограничени води, а страна със силно неравномерно разпределени ресурси, зависими от сезонност, география и инфраструктурна способност за съхранение, пренос и разумно използване.

4.1. Качество на водата и качество на питейната вода

Количеството вода не е достатъчно условие за сигурност. Качеството на водата е също толкова важно. Влошаването на качеството на суровата вода повишава цената на пречистването, ограничава възможностите за напояване и индустриално използване и създава риск за екосистемите и здравето на населението.

Качеството на питейната вода формално е високо - 99,72% в големите и 99,01% в малките зони. Но тези стойности не трябва да успокояват. Те не отменят локалните проблеми, риска в малките населени места, уязвимостта на малките системи, както и факта, че отклоненията в качеството често са най-тежки именно там, където системата е най-слаба. Следователно политиката не трябва да се ограничава до общи проценти на съответствие, а да обхваща сигурността на водоизточниците, санитарно-охранителните зони, лабораторния контрол, прозрачността на информацията и ранното откриване на замърсявания.

4.2. Здраве на реките

Реките не са само източник на вода. Те са основен елемент на водния цикъл, носители на екологично равновесие, естествено самопречистване, подхранване на подземните води и естествена защита срещу екстремни събития. Здравето на реките има пряко значение за водоснабдяването, земеделието, биоразнообразието и намаляването на риска от наводнения и суши.

Когато реките са деградирани, пресушени, замърсени, прекъснати или силно регулирани без екологичен баланс, цялата водна система отслабва. Ето защо водната политика трябва да включва не само инфраструктура и пренос, а и възстановяване на речни коридори, екологичен отток, ограничаване на натиска върху речните екосистеми и реален мониторинг на състоянието им.

4.3. Подземни води

Подземните води са относително по-малък като обем ресурс, но с непропорционално голямо значение. Те са стратегически резерв за питейно водоснабдяване, особено в сухи години и в райони с ограничени повърхностни ресурси. Именно затова пониженията в над 70% от хидрогеоложките пунктове през 2019 и 2020 г. са особено тревожни.

Подземните води не могат да бъдат третирани като безкраен резерв. Те изискват строг мониторинг, контрол на водоземането, защита от замърсяване и внимание към естественото им подхранване. Без това рискът е двойно по-голям: едновременно намаляване на количествата и влошаване на качеството.

4.4. Потенциалът на р. Дунав

Дунав е ключов фактор в националната водна картина. Без него ресурсът на България изглежда коренно различно. Но Дунав не трябва да се възприема като автоматично решение на всички водни проблеми. Потенциалът му е голям, но той изисква внимателна оценка на инфраструктурните, енергийните, екологичните и икономическите ограничения.

Реката има значение за водоснабдяване, индустрия, напояване, транспорт, екосистеми и регионално развитие.

Особено важен е потенциалът за Дунавската равнина и северните райони на страната. Но използването на този потенциал не може да бъде механично. То трябва да стъпва върху ясни оценки за цена, енергийна интензивност, качество на водата, сезонност и въздействие върху екосистемите.

4.5. Използване на дъждовна вода

Една от подценените възможности е използването на дъждовна вода. В условия на по-интензивни, но по-неравномерни валежи България трябва да премине от модел на бързо отвеждане към модел на задържане, съхранение и използване. Това важи както за градската среда, така и за индустриални зони, обществени сгради, стопанства и напоителни системи.

Събирането и използването на дъждовна вода не решава големия ресурсен баланс, но може съществено да намали натиска върху питейните и напоителните системи, особено за небитови нужди - поливане, измиване, технологични процеси, поддържане на зелени системи, резерви за противопожарни нужди и локално подхранване.

4.6. Намаляване на риска от наводнения и суши

Сушите и наводненията все по-малко са две отделни теми. Те са две проявления на една и съща водна нестабилност. При липса на достатъчно задържане на вода в ландшафта, при деградирани речни коридори, при урбанизация без зелена инфраструктура и при остарели хидротехнически системи страната губи вода при силни валежи и страда от недостиг в сухите периоди.

Намаляването на риска изисква нова логика: повече естествено задържане на вода, по-добро управление на язовири, възстановяване на заливни тераси, влажни зони и речни коридори, локални ретензионни решения, ранно предупреждение и по-точно приоритизиране на водоползването в сухи периоди.

4.7. Почви, изсъхване и воден баланс

Почвите са съществена част от водния ресурс, макар често да остават извън фокуса на водната политика. Повишаването на температурите, намалената почвена влага, ерозията, загубата на органично вещество и уплътняването на почвите намаляват способността им да задържат вода. Това пряко увеличава риска от суша, понижава земеделската устойчивост и повишава интензитета на повърхностния отток при валежи.

Следователно управлението на водите и управлението на почвите трябва да бъдат свързани. Без мерки за възстановяване на почвеното здраве чрез подходящи агрономически практики, растителна покривка, ограничаване на ерозията и по-добро задържане на влага, водната политика ще остане непълна.

5. ВиК сектор: суша, наводнения и системен разпад

5.1. Почти пълно формално покритие, но недопустимо високи загуби

България е близо до пълно покритие с водоснабдителни услуги - 99,61%. Качеството на питейната вода също е високо - 99,72% в големите и 99,01% в малките зони. Но зад тази привидно добра картина стои система, която продължава да губи огромни количества вода.

На входа на водоснабдителната система са подадени 851 211 хил. м³, а фактурираните количества са 338 352 хил. м³, което означава, че се фактурира едва около 39,8% от подадената вода. Общите загуби достигат 60,25% при дългосрочна цел 49%, а загубите в мрежата са 18,80 м³/км/ден при цел 15. Това вече не е само белег на амортизирана инфраструктура. Това е белег на слабо управление, недостатъчен контрол и системно неизпълнение на базови задачи по поддръжка, измерване и оперативно управление.

5.2. Кризисните точки са ясни и показват системни, а не локални провали

Има ВиК територии, в които картината е особено тревожна. По общи загуби на вода най-тежко е състоянието в градовете: Шумен – 83,67%, Перник – 83,25%, Търговище – 73,61%, Хасково – 72,41%, Ямбол – 70,60% и Пазарджик – 67,69%. По аварии на водопроводната мрежа най-тежко е състоянието в градовете: Ямбол – 169,59 аварии на 100 км годишно, Перник – 143,41, Хасково – 135,49, Пазарджик – 82,00 и Търговище – 70,30. По налягане картината е също показателна: Хасково – 5,33%, Ямбол – 22,81%, Търговище – 47,65%.

Когато толкова високи загуби се съчетават с висока аварийност и неадекватно налягане, проблемът вече не е технически детайл, а дълбока криза на управлението, планирането и контрола.

5.3. Малките населени места са най-уязвими

При по-малките и периферни населени места слабостите на системата се проявяват най-бързо. Формалното включване в мрежата не означава надеждна услуга. От общо 5 302 водомерни зони само 1 869 имат постоянно измерване на дебит и налягане с архивиране на данните. Средно около 50% от добитите водни количества се измерват при водоизточника, а фактурираните количества не могат да бъдат верифицирани от външни източници, защото идват от вътрешните системи за отчитане и фактуриране на дружествата.

Именно в такава среда най-лесно се стига до режим на водоснабдяването, слабо налягане и непредвидими прекъсвания, особено в по-малките населени места. Това е и пряк знак за дефицит на информация, а без надеждна информация няма как да има надеждно управление.

5.4. Има цели и планове, но изпълнението е слабо и често формално

ВиК секторът работи с 5-годишни бизнес планове, но практиката показва забавяне, блокиране и неизпълнение.

През 2022 г. 7 асоциации по ВиК не са взели решения за съгласуване или връщане на бизнес планове, а през 2023 г. това се повтаря при още 4 асоциации.

Паралелно с това ключови цели остават неизпълнени: загуби 60,25% при цел 49%, аварии по водопроводите 88,62 при цел 60, налягане 35,25% при цел 100%, покритие с отвеждане на отпадъчни води 74,88% при цел 75%, покритие с пречистване 66,22% при цел 75%, събираемост 87,36% при цел 95%, ефективност на привеждане на водомерите в годност 9,19% при цел 20%, а ефективност на изграждане на водомерното стопанство 50,31% при цел 90%. Това не е нормално отклонение. Това е слаб управленски капацитет за изпълнение на поети ангажименти и липса на достатъчно последователен контрол върху резултатите.

5.5. Управленската верига е разписана, но реалният контрол се къса

Нормативната рамка е достатъчно ясна: държавната политика за отрасъла се определя на национално ниво, секторната координация е в ресора на министъра на регионалното развитие, асоциациите по ВиК и общините имат роля по възлагането и контрола, а в една обособена територия по правило трябва да има само един ВиК оператор.

Проблемът не е в липсата на разписани роли, а в слабото им изпълнение. Именно затова продължават аномалии като Петрич, Панагюрище и Стрелча, където регионалните оператори не са поели услугата, а местните дружества продължават да работят без сключен договор със собствениците на публичните ВиК активи. Това е симптом на слаб контрол, незавършена консолидация и липса на управленска последователност.

5.6. Дефицит не само на инфраструктура, а и на информация, организация и компетентност

Системата страда не само от течове, а и от незнание. Около половината от дружествата са внедрили ключови регистри за водомери, неизмерена законна консумация, контролни разходомери и логери, а в много случаи системите за отчитане на персонала са оценени като недоказани, защото дружествата правят допълнителни изчисления в Excel вместо да работят с надеждни бази данни. Нисък е и делът на внедряване на регистри на активите и/или ГИС.

Показателите за персонала също са тревожни: 5,22 служители на 1000 сградни водопроводни отклонения при дългосрочно ниво 4 и 4,82 служители на 1000 сградни канализационни отклонения при дългосрочно ниво 3. Официалните оценки изрично посочват, че големият брой служители и недобрите организационни структури са основен фактор за ниската ефективност. Това сочи не просто кадрови проблем, а дефицит на компетентност, организация и модерно управление. Секторът има нужда не само от хора, а от хора с ясни отговорности, техническа подготовка, умения за работа с данни, управление на активи и дългосрочно планиране.

5.7. ВиК холдингът трябва да бъде реален принципал

Официално ролята на „Български ВиК холдинг“ ЕАД е много по-широка от това да преразпределя средства при криза. Холдингът сам описва функциите си като финансиране на дружествата, координиране и управление на инвестиционните дейности и поддържането на ВиК инфраструктурата, координация на модела на управление и функциите на дружествата, както и общи услуги по управление и контрол. Като очакван резултат е записан и по-ефективен централизиран контрол над операторите с държавно участие и устойчив модел на финансиране.

При тази рамка холдингът не може да бъде използван само като финансов ресурс от последна възможност. Това не е управление, а палиативна грижа. Ако е принципал, той трябва да поставя цели, да изисква качествени данни, да контролира разходите, да оценява ръководствата по резултати и да се намесва рано, а не след срыв.

5.8. Нужни са дългосрочни инвестиционни планове и финансови инструменти

Операторите са отчетели 242 351 хил. лв. инвестиции през 2024 г., а общите инвестиции в сектора достигат 532 041 хил. лв. Голяма част от тях идват от програми и публични източници, включително 180 837 хил. лв. от ОП „Околна среда 2014–2020“, 33 669 хил. лв. от Програма „Околна среда 2021–2027“, 23 633 хил. лв. от ПРСР, 35 771 хил. лв. от ПУДООС и 15 781 хил. лв. от държавния бюджет чрез МРРБ.

Самите инвестиции на операторите са концентрирани главно в доставянето на вода, а делът за зонирание на мрежата е символичен. Това налага дружествата да излязат от режима на краткосрочно закръпване и да работят с реални дългосрочни инвестиционни планове - за зонирание, подмяна на водомери, управление на налягането, активен контрол на течовете, цифровизация и енергийна ефективност. Именно на тази основа те трябва да търсят финансиране. И финансирането трябва все повече да минава през финансови инструменти, а не през щедри грантове - заеми, гаранции, револвиращи механизми и смесено финансиране, обвързани с доказуемо намаляване на загубите и по-добро управление.

5.9. Потенциал за ВЕИ във ВиК

ВиК секторът е не само воден, но и енергиен сектор. Помпени станции, пречиствателни съоръжения, водоснабдителни системи и напоителна инфраструктура имат значително електропотребление. Това означава, че енергийната неефективност на сектора оскъпява водата и ограничава възможността за инвестиции.

Затова модернизацията на ВиК трябва да включва и активна енергийна политика: по-ефективни помпи, цифрово управление на натоварването, намаляване на технологичните загуби, локални фотоволтаични системи, батерии за критична инфраструктура и, където е подходящо, използване на съществуващи съоръжения за производство на енергия без нов екологичен натиск. Потенциалът за ВЕИ във ВиК не решава сам по себе си водната криза, но може да намали текущите разходи, да повиши устойчивостта на системата и да освободи ресурс за инвестиции в основната дейност.

5.10. Необходима е пълна деполитизация, строг контрол и прозрачност

При тази картина най-важният извод е управленски. ВиК дружествата трябва да бъдат напълно деполитизирани. Техните ръководства не могат да зависят от партийни квоти, временни политически договори и кадрово балансиране. Те трябва да зависят от компетентност, доказана професионална биография и изпълнение на конкретни цели: по-ниски загуби, по-малко аварии, по-добро налягане, по-висока събираемост, по-добро качество на информацията и по-висока инвестиционна дисциплина.

При положение, че секторът продължава да губи 60,25% от водата, не достига целите по налягане, аварии, събираемост и измерване, а официално е отбелязано, че собствениците не осигуряват необходимия контрол върху разходите, няма място за управленска безотговорност. Целите и постигнатите резултати трябва да се споделят прозрачно с потребителите: къде са загубите, какви ремонти се правят, какви инвестиции се планират, кои показатели се подобряват и къде има изоставане. Само така може да се възстанови доверие и да се създаде реален обществен натиск за изпълнение.

6. Напояване

6.1. Първо уточнение: при напояването числата често не съвпадат

При напояването в България се смесват поне четири различни категории: площи, годни за напояване по стария баланс; площи с изградена или обслужваема инфраструктура; площи, до които реално е доставена вода от „Напоителни системи“; и площи, които стопанствата действително са напоявали по анкетни изследвания. След разпада и реструктурирането на сектора дефинициите започват да дават различни резултати и затова в статистиката се срещат различни оценки за „оборудвани“, „поливни“ и „реално напоявани“ площи.

Това не отменя проблема. Напротив: показва колко дълбоко е разстроена системата, щом дори основната картина е трудно сравнима във времето.

6.2. Историческата картина е на драматичен спад

В края на социалистическия период България е имала напоявани площи от порядъка на 1,185 млн. ха и е използвала около 2,8 млрд. м³ вода за напояване. Само няколко години по-късно сивът е рязък: използването на вода в земеделието спада до 725 млн. м³ през 1992 г., а през 1996 г. водоснабдяването на сектора вече е едва 145,7 млн. м³, което е около 5% от равнището през 1989 г.

Площта, оборудвана за напояване, е 1,288 млн. ха през 1990 г., 673 хил. ха през 1995 г. и 545 160 ха през 2003 г., а реално напояваната площ пада от 842 хил. ха през 1989 г. до около 100 хил. ха през 1992-1996 г. и приблизително 40 хил. ха „в наши дни“ според използваната база. Дори когато отделните източници работят с различни дефиниции, посоката е безспорна: след 1990 г. България губи по-голямата част от действащото си напояване.

6.3. Напояването е било национална мрежа, не дребна локална услуга

Исторически системата е стъпвала върху язовири, главни и второстепенни канали, тръбна мрежа, деривационни канали, напорни тръбопроводи, помпени станции и водохващания. По официални данни на Министерството на земеделието и храните и „Напоителни системи“ хидромелиоративният фонд, поддържан от дружеството, включва 181 язовира, от които 19 комплексни и значими язовира са предоставени за ползване, около 5 441 км открити канали, около 9 269 км закрита тръбна мрежа, около 530 км деривационни канали и около 2 238 км напорни тръбопроводи.

Тази мрежа е била проектирана да обслужва около 5,376 млн. дка годни за напояване площи. Тоест проблемът днес не е, че България никога не е имала голяма система. Проблемът е, че е имала и е позволила тя да се разпадне.

6.4. Днешната картина е на частично оживяване, но от много ниска база

През 2024 г. „Напоителни системи“ ЕАД е доставило вода за 342 614 дка, с подадени 311,613 млн. м³ водни маси. Това е ръст спрямо 308 375 дка и 294,737 млн. м³ през 2023 г., както и спрямо 274 800 дка през 2022 г. Но дори след този ръст реално напояваните от дружеството площи са само около 6,4% от проектния капацитет от 5,376 млн. дка.

Иначе казано: има подобрение, но то е подобрение вътре в силно свит сектор. Не сме в режим на възстановено напояване, а в режим на частично излизане от дълга разруха.

6.5. Географията на напояването е силно концентрирана

И днес основната активност е концентрирана в няколко клона и района. През 2024 г. най-големи полети площи са отчетени от реките Марица – 99 943 дка, Тополница – 71 689 дка, Средна Тунджа – 56 945 дка, Горна Тунджа – 27 227 дка и Среден Дунав – 26 601 дка. Само тези пет направления формират над 82% от всички полети площи на дружеството.

Това показва, че оцелялото напояване е силно съсредоточено в Южна България и в отделни части на Дунавската равнина, а не е с равномерно национално покритие. В някои направления активността е символична или нулева, което означава, че за големи части от страната напояването е по-скоро остатъчна, отколкото нормална земеделска инфраструктура.

6.6. Много вода отива в малък брой култури

През 2024 г. най-голям дял от полетите площи при „Напоителни системи“ има царевицата – 141 670 дка, следвана от ориза – 115 219 дка, зеленчуците – 29 701 дка и трайните насаждения – 18 079 дка. Но при водните маси картината е още по-остра: оризът използва 273,817 млн. м³, тоест близо 88% от всички подадени водни маси, при положение че е около една трета от полетите площи.

Това не е аргумент срещу ориза сам по себе си. Това е аргумент, че всяка сериозна стратегия за напояване в България трябва да е много по-точна по култури, региони и воден баланс. В противен случай системата лесно става заложник на малък брой силно водоемки производства.

6.7. Причините за разпада са известни отдавна

Най-същественният структурен удар идва от разпадането на големите стопанства, реституцията и раздробяването на земята без навременна адаптация на инфраструктурата към новата структура на земеползване. Големи части от инфраструктурата, изградена преди 1990 г., са се влошили заради разпадането на големите стопанства и липсата на финансиране за реструктуриране към нуждите на малките фермери; оборудването в бившите помпени станции на много места липсва, а значителна част от каналите е разрушена.

МЗХ добавя и още неудобни причини: влошено състояние както на довеждащата, така и на вътрешноканалната мрежа, ограбени хидранти и кранове, отказ на много земеделски стопани от поливно земеделие и преминаване към култури за неполивни условия, както и дълъг период, в който водата е доставяна на цени под себестойност, без това да позволява нормална поддръжка. Това е ясен „портрет“ на системен управленски провал: разрушена инфраструктура, лоша ценова политика, липса на инвестиционна логика и липса на адаптация към новата аграрна структура.

6.8. Секторът страда от недопустим дефицит на информация

Един от най-тежките сигнали е, че през 2024 г. беше пуснат първият електронен регистър на поливните площи, а той все още е съобразен със стария баланс по Решение на МС № 512/2000. Отделно в бюджетни документи на МЗХ изрично е посочено, че последното преброяване на поливните площи е извършено през 1999 г. и именно затова се налага актуализация на баланса през периода 2024-2026 г.

Ако една държава е чакала четвърт век, за да актуализира основната си карта на поливните площи, проблемът вече не е само в каналите и помпите. Проблемът е в държавния капацитет да знае какво притежава, какво работи и къде има смисъл да инвестира. Напояване без актуална карта и цифров регистър не е модерна система, а административна археология.

6.9. „Неоползотворените“ водни маси са твърде големи

По официален отговор до парламента, за 2024 г. в хидромелиоративната мрежа на „Напоителни системи“ средно за страната 49,4% от водните маси са определени като неоползотворени, като в тази категория влизат първоначалното запълване на каналите, поддържането на водни нива, както и технически и технологични загуби. В отделни клонове стойностите са екстремни: Средна Тунджа – 90,4%, Долен Дунав – 90,2%, Хасково – 89,6%, докато при Марица са 19,0%.

Формално МЗХ избягва термина „загуби“ за цялата тази вода, но за земеделеца и за икономиката въпросът е прост: колко вода е иззета и колко реално е стигнала до продуктивно напояване. При почти половината „неоползотворени“ водни маси средно за страната проблемът е в ефективността на системата. И тя е лоша.

6.10. Технологичното изоставане е масово

Анкетните резултати за стопанската 2022/2023 г. са много показателни. По площ все още доминира гравитачното напояване – 37 080 ха, следвано от капковото – 27 655 ха и дъждуването – 11 085 ха. Това означава, че модернизация има, но тя далеч не е превзела сектора.

Още по-тревожни са данните за управлението на системите: 16 063 стопанства съобщават, че нямат водоизмерителна система, а 15 274 нямат никакъв контролер за напояване; само 62 стопанства посочват прецизно напояване като тип контрол. При поддръжката картината също е слаба: 9 283 стопанства не са извършвали поддръжка на системата през последните три години, а едва 2 846 са правили основен ремонт или рехабилитация. Това означава, че проблемът не е само в държавната магистрална инфраструктура. На ниво стопанство също липсват измерване, автоматизация и обновяване.

6.11. Новите технологии са ясни, но проникват бавно

Посоката е добре известна. Официалните документи вече разграничават гравитачно, дъждуване и капково напояване, а инвестиционните схеми насърчават модерни и ефективни системи, иновации и потенциална икономия на вода. Допустими за подпомагане са нови тръбопроводи, капково, дъждуване, пивоти, помпени станции, съоръжения за съхраняване и опазване на водата и обвързване с функциониращи съвременни системи на ниво стопанство.

В представени от МЗХ добри практики за трайни насаждения капковото напояване с автоматизация, сензори за влажност и температури и интеграция с метеорологична информация е оценено като технология, която може да намали водния разход с 40-60% и да повиши и стабилизира добивите при правилно приложение. Тоест технологично решение има: капково, автоматизация, сензори, прогнозно напояване, фертигация, водомери, цифров контрол. Но то още не е масова практика. И докато не стане масова практика, напояването ще продължи да бъде скъпо, грубо и неефективно.

6.12. Има движение по рехабилитацията, но мащабът не отговаря на разрухата

През 2024 г. МЗХ отчита 24 договора за рехабилитация на хидромелиоративни съоръжения, като част от обектите са по съоръжения без основен ремонт от над 60 години. По официални изявления тези инвестиции са дали 50% икономия на вода и увеличение на поливните площи с над 38 000 дка, а до февруари 2025 г. се подготвя и прием с бюджет 90 млн. евро за инвестиции в инфраструктура за напояване.

В същото време МЗХ е поискало 1,5 млрд. лв. за четиригодишен период с цел площите да достигнат 2,5 млн. дка. Това показва две неща едновременно. Първо, най-сетне има признаци на сериозно политическо внимание. Второ, самата държава вече признава с числа си колко голяма е пропастта: от 342 614 дка реално полети площи през 2024 г. до 2,5 млн. дка цел има дистанция от над 2,15 млн. дка или над 7 пъти. Това не е рутинно разширяване. Това е възстановяване на сектор, който е бил оставен да се срути.

6.13. Основният проблем не е липсата на вода, а липсата на работеща система

България не започва от нулата. Тя има наследена инфраструктура, язовири, канали, тръбни мрежи, все още ядра на активно напояване в Марица, Тополница и Тунджа, както и вече налични схеми за модернизация. Но системата остава слаба по три линии едновременно: магистралната инфраструктура е силно амортизирана, управлението е изостанало и късно дигитализирано, а стопанствата в голямата си част нямат измерване, автоматизация и прецизен контрол.

Това е причината напояването у нас да не е просто „по-малко от преди“, а да е структурно нестабилно, скъпо и неравномерно. Официалните документи дори отбелязват, че техническите средства на „Напоителни системи“ са амортизирани и неособено ефективни, включително в критични и аварийни ситуации. Секторът не страда от единичен дефект. Страда от дълго натрупвана липса на държавна последователност.

7. Енергетиката е част от водния баланс

Водата не е само въпрос на ВиК, екология или напояване. Тя е част от електроенергийната система. През 2024 г. ВЕЦ са произвели 2 899 470 MWh, или 7,6% от брутното електропроизводство на България, а през 2023 г. – 3 100 152 MWh, или 7,7%. Но хидроенергията не трябва да се чете само като годишен процент. В часа на абсолютния годишен товар през 2023 г. дялът на ВЕЦ в генерацията е бил 19,1%, което показва истинската ѝ стойност: не толкова като масов годишен източник, а като бърз и критичен балансиращ ресурс.

Проблемът е, че този ресурс не е постоянен. НСИ отчита иззета вода за производство на хидроенергия от 16,84 млрд. м³ през 2020 г., 23,23 млрд. м³ през 2021 г., 20,11 млрд. м³ през 2022 г. и 18,15 млрд. м³ през 2023 г. Наличните възобновяеми пресни водни ресурси също се колебаят силно: 99,4 млрд. м³ през 2021 г., 74,9 млрд. м³ през 2022 г. и 106,7 млрд. м³ през 2023 г., като през 2023 г. 88% от този ресурс идва от външен приток от р. Дунав. С други думи: който планира енергетиката така, сякаш водният ресурс е еднакъв всяка година, всъщност планира на сляпо.

Това се вижда и в язовирите. МОСВ следи 52 комплексни и значими язовира. На 6 декември 2024 г. наличният завирен обем е 3213,1 млн. м³, или 49,1% от общия им обем. На 7 май 2025 г. той вече е 4065,3 млн. м³, или 62,2%.

Още по-важно е разминаването по функции: при язовирите за енергетика запълването е 58,9% през декември 2024 г. и 77,64% през май 2025 г.; при напояването – 30,0% и 38,88%; при питейно-битовото водоснабдяване – 60,7% и 69,74%. Това е достатъчно основание водата за енергетика, напояване и домакинства да не се управлява в отделни административни джобове.

Помпено-акумулиращите мощности са ядрото на тази връзка. НЕК посочва, че разполага с 30 ВЕЦ и ПАВЕЦ с общо 2713 MW в турбинен и 937 MW в помпен режим. Ключовите ПАВЕЦ са „Чаира“ с 864 MW в генераторен и 784 MW в помпен режим, „Белмекен“ с 373,5/104 MW и „Орфей“ със 164,8/47,4 MW. Но именно тук е и слабата точка на системата: хидроагрегат №2 на ПАВЕЦ „Чаира“ е върнат в разполагаемост и получава Акт 16 през май 2025 г., докато агрегати 1 и 3 са в процес на възстановяване, а за агрегат 4 НЕК вече говори за пълна подмяна. Тоест България има стратегически ресурс за баланс, но все още не го използва в пълния му мащаб.

И тук е ролята на батериите. Батериите не заместват водата, те я пестят. Когато кратките пикове и вечерните натоварвания се поемат от батерии, а дневният фотоволтаичен излишък се поема в заряд, хидроресурсът може да се пази за по-критични часове, за сухи периоди и за конфликтите между енергетика, напояване и битово снабдяване. Самият ЕСО вече моделира съществено участие на батерии в бъдещия баланс – в базовия сценарий за 2033 г. с 1,39 TWh разряд и 1,635 TWh заряд – а НЕК определя ПАВЕЦ „Чаира“ като мощност за покриване на върховите товари и системна маневреност. Изводът е прост: колкото по-добре работят батериите, толкова по-интелигентно може да се използва водата. Това не е идеология, а елементарна системна логика.

Затова вода и енергетика трябва да се мислят заедно, а работата по тях да е координирана. Данните за приток, завирени обеми, почасова генерация, помпен режим, напояване, охлаждане, индустриално и битово потребление трябва да се четат в една обща рамка. Не е случайно, че НСИ следи водата за хидроенергия отделно и изчерпателно и изрично отбелязва, че тя не влиза в общо иззетите пресни води. Това не е статистическа подробност. Това е признание, че водата е част от стратегическия енергиен баланс на страната. Без данни управлението е реактивно. С данни може да стане предвидимо.

8. Отговорността за водите е разпиляна между институциите

Водният сектор в България се управлява от множество институции с различни функции по ресурса, инфраструктурата, здравния контрол, напояването, цените, мониторинга и безопасността. Проблемът не е в множеството участници, а в това, че отговорността е разделена по функции, а не по целия воден цикъл – от водоизточника до потребителя, от язовира до напояването и от екологичното състояние до цената на услугата.

Министерството на околната среда и водите (МОСВ) отговаря за държавната политика по управление на водите, за разрешителния режим по Закона за водите и за стратегическото планиране чрез Плановите за управление на речните басейни (ПУРБ) и

Плановите за управление на риска от наводнения (ПУРН). ПУРБ определят екологичните цели, количествения и качествения статус на водите и мерките за постигането им, а ПУРН – оценката на риска от наводнения, зоните с потенциално значителен риск и необходимите превантивни и защитни мерки. На оперативно ниво МОСВ действа чрез Басейновите дирекции, които управляват водите по речни басейни, и чрез Регионалните инспекции по околната среда и водите (РИОСВ).

Към системата се включват и Изпълнителната агенция по околна среда (ИАОС) – за мониторинг на качеството на водите, и Националният институт по метеорология и хидрология (НИМХ) – за количествения мониторинг, прогнозите и ранните предупреждения.

Министерството на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) отговаря за политиката в сектора водоснабдяване и канализация – ВиК инфраструктурата, организацията на ВиК услугите и институционалната рамка. В системата на министерството е „Български ВиК холдинг“ ЕАД, който подпомага управлението и инвестициите в държавните ВиК дружества.

Ключова роля имат асоциациите по ВиК, в които участват държавата (чрез областния управител) и общините. Те са колективният собственик на ВиК активите в съответната обособена територия и възлагат управлението им на ВиК операторите.

Общините притежават значителна част от местната ВиК инфраструктура и имат пряка отговорност за местните водни системи, включително за управление на част от язовирите и за мерки при риск.

ВиК операторите (ВиК дружества) отговарят за експлоатацията, поддръжката и услугата – водоснабдяване, канализация и пречистване – както и за качеството на водата до потребителя. Повечето са с държавно и/или общинско участие, но съществуват и дружества извън структурата на „Български ВиК холдинг“ ЕАД.

Комисията за енергийно и водно регулиране (КЕВР) регулира цените и качеството на ВиК услугите и одобрява бизнес плановете на операторите.

Министерството на здравеопазването (МЗ) чрез Регионалните здравни инспекции (РЗИ) контролира качеството на питейната вода от гледна точка на общественото здраве.

Министерството на земеделието и храните (МЗХ) отговаря за напояването и хидромелиорациите чрез дирекция „Хидромелиорации“ и чрез „Напоителни системи“ ЕАД, което управлява напоителната инфраструктура. Българската агенция по безопасност на храните (БАБХ) има секторни функции, свързани с водата в хранителната верига.

Държавната агенция за метрологичен и технически надзор (ДАМТН) отговаря за техническата безопасност и контрола на язовирните стени и съоръженията към тях.

Реките, езерата и язовирите: споделена отговорност

Отговорността за реките е разпределена между МОСВ (ресурс и режими), басейновите дирекции (управление по басейн), кметовете (поддържане и почистване на речните корита в урбанизирани територии) и областните управители (координация при междуобщински участъци и кризи). Това често води до фрагментация – едно корито се управлява от различни институции по различни критерии.

При езерата и влажните зони МОСВ определя екологичните режими и защитата, но собствеността и ползването могат да бъдат държавни, общински или частни, с участие на други сектори (земеделие, туризъм, рибарство).

Язовирите са най-сложният пример за разпределена отговорност:

- по собственост – държавни, общински, частни;
- по функция – питейни, напоителни, енергийни, противонаводнителни или комплексни;
- по управление – МОСВ (режими и разрешителни), МЗХ („Напоителни системи“ ЕАД), МРРБ/ВиК оператори (питейни), енергийни дружества (хидроенергия), общини (малки язовири);
- по контрол – ДАМТН (безопасност).

В резултат един и същ язовир може да има различен собственик, различен оператор и различен контролен орган.

Наводнения, суши и пожари: разпределена реакция

При наводнения отговорностите са разделени между МОСВ (ПУРН, стратегическо планиране), басейновите дирекции (оценка на риска и режими), областните управители и кметовете (кризисно управление на терен), както и системата за защита при бедствия чрез Главна дирекция „Пожарна безопасност и защита на населението“ (ГДПБЗН) към Министерството на вътрешните работи. Управлението включва както превенция (картиране, поддържане на корита), така и реакция (евакуации, защита на инфраструктура).

При суша липсва единен център на управление. МОСВ и басейновите дирекции управляват водните обеми и режими, МЗХ и „Напоителни системи“ ЕАД – напояването, МРРБ и ВиК операторите – водоснабдяването, а общините – местните мерки. Това често води до конкуренция между секторите (питейно водоснабдяване, земеделие, енергетика) без ясно приоритизиране.

При горски пожари водата е критичен ресурс за гасене. Основната отговорност е на ГДПБЗН и Министерството на вътрешните работи (МВР), но участието на МОСВ, общините, горските структури към МЗХ и ВиК системите е неизбежно – както за осигуряване на водоизточници, така и за възстановяване след пожари (ерозия, замърсяване на водите).

Без ясен координационен механизъм различните институции продължават да управляват отделни части от водния сектор, което води до забавяне на решения при кризи като суша или наводнения.

В заключение, в българския воден сектор една институция управлява ресурса, друга инфраструктурата, трета качеството на водата, четвърта цените, пета напояването, шеста безопасността, а кризисните функции са разпределени допълнително. Често за една и съща задача - управление на язовир, почистване на речни корита, реакция при наводнение или разпределение на водни обеми при суша - отговарят няколко институции едновременно. Тази споделена отговорност рядко е съпроводена с ясна и постоянна координация, което води до забавени решения, прехвърляне на отговорност и неефективно управление на водния ресурс.

9. Какво още не бива да се изпуска

Освен вече посочените теми, има още няколко въпроса, които е важно да бъдат включени в една реална водна реформа.

Първо, повторното използване на пречистени отпадъчни води. В условия на нарастващ воден стрес е неразумно пречистената вода да се разглежда единствено като отпадък. За определени земеделски, индустриални и градски цели тя може да бъде ценен вторичен ресурс.

Второ, състоянието и управлението на язовирите, включително натрупването на седименти и реалния полезен обем. Без ясна картина за техническото състояние, капацитета и режима на работа на язовирите няма как да има надеждно управление на суши, наводнения и водоснабдяване.

Трето, управлението на търсенето. Водната политика не може да се свежда само до „още инфраструктура“. Нужни са стимули за икономия, по-умно потребление, диференцирани подходи по сектори и ясни приоритети в ситуации на недостиг.

Четвърто, отворените данни. Водният сектор в България не страда само от липса на ресурси, а и от липса на публична, качествена и навременна информация. Без отворени данни за водите няма устойчиво управление, няма обществен натиск и няма доверие.

10. Общо заключение

Анализът в настоящия доклад показва, че водният сектор на България е изправен не пред отделни, несвързани проблеми, а пред дълбока системна криза. Недостигът на питейна вода в редица населени места, високите загуби по ВиК мрежата, проблемите с качеството на

водата, разрушената напоителна инфраструктура, слабата способност за реакция при засушавания и липсата на надеждна информация са различни проявления на един и същ структурен дефект: продължително слабо управление, недостатъчен контрол, дефицит на експертен капацитет, политизирано ръководство и отлагане на необходимите решения.

Климатичните промени вече усилват натиска върху тази отслабена система. По-високите температури, по-неравномерните валежи, по-честите засушавания и по-нестабилният сезонен воден режим правят водния ресурс по-труден за управление и по-оспорван между различни нужди. Но климатът не е главната причина за кризата. Той само изостря слабостите на сектор, който години наред е оставян да се движи между аварийно финансиране, формално планиране и частично изпълнение.

Изводът е ясен: България няма просто нужда от допълнителни инвестиции във вода. Тя има нужда от радикална реформа в управлението на водите. Без такава реформа и най-големите финансови ресурси ще продължат да дават ограничен резултат. Необходим е преход от реактивно към стратегическо управление - основано на данни, компетентност, контрол, измерими цели и ясна отговорност.

Тази реформа трябва да започне с изграждането на реален, постоянно актуализиран и в максимална степен публичен воден баланс на страната. Държавата трябва да разполага с единна система за данни за валежи, речен отток, подземни води, язовири, водоползване, загуби, напояване, качество на водата, състояние на реките, почвена влага и риск от екстремни събития. Без такава информационна основа не е възможно нито адекватно планиране, нито ефективно управление на суши, наводнения и водоснабдяване.

Паралелно с това е необходимо рязко засилване на ролята на държавата като принципал и контролиращ орган. Когато 60% от питейната вода се губи, режимите на водоснабдяване и високите сметки засягат пряко домакинствата и бизнеса. ВиК дружествата трябва да бъдат управлявани при ясни критерии за компетентност, изпълнение и отчетност, а не чрез партийно влияние. ВиК холдингът трябва да поеме много по-активна и изискваща роля, а неизпълнението на поетите ангажименти трябва да има ясни последици. Финансирането следва да бъде обвързано с резултати - намаляване на загубите, подобряване на качеството, сигурност на водоснабдяването и реално изпълнение на инвестиционните програми.

Ключов приоритет е и възстановяването на напояването като национална производствена инфраструктура. Напояването не може повече да се третира като остатък от миналото или като временна мярка при суша. Необходима е цялостна рехабилитация на основните системи, актуална карта и приоритизация на напояваните райони, задължително измерване, автоматизация и много по-бързо навлизане на съвременни технологии - капково напояване, сензори, прогнозно управление и прецизно използване на водата.

Наред с това България трябва да възстанови способността си да задържа вода в ландшафта чрез природно-базирани решения - влажни зони, речни коридори, заливни тераси и други форми на естествено съхранение на водата.

Това е съществена част от адаптацията към климатичните промени, защото позволява едновременно ограничаване на щетите от поройни валежи и намаляване на риска от засушаване.

Всичко това изисква и институционално укрепване: повече експертен капацитет, по-добра координация между институциите, модерни системи за мониторинг, отворени данни и ясно разписана отговорност. Водният сектор не може да бъде стабилизирен без професионализация, деполитизация и последователно прилагане на дългосрочна национална стратегия.

Следователно общото предложение на този доклад е ясно: България трябва да проведе цялостна реформа на водния сектор, основана не само на петте вече очертани принципа - реални данни, силно управление, деполитизация, модернизация на инфраструктурата и адаптация към климатичните промени - но и на още три: защита на качеството на водата, възстановяване на екосистемите и по-висока ресурсна и енергийна ефективност на самия сектор. Само така страната може да гарантира сигурно водоснабдяване, конкурентно земеделие, по-добра защита на населението и устойчиво управление на един от най-важните си стратегически ресурси.

11. Препоръки

1. Да се изгради единен координационен механизъм за управлението на водите. Това не означава, че всички водни проблеми трябва да се управляват от една институция, но координацията е от първостепенно значение.
2. Да се изгради единен, постоянен и публичен воден баланс на България, включващ валежи, речен отток, подземни води, язовири, водоползване, загуби, качество на водата и напояване.
3. Да се въведе задължително измерване и цифрово наблюдение по цялата верига - от водоизточника до крайния потребител и от магистралната напоителна мрежа до нивото на стопанството.
4. Да се обвърже финансирането на ВиК дружествата и на напоителната инфраструктура с измерими резултати - намаляване на загубите, аварийността и неоползотворените водни маси.
5. Да се деполитизира управлението на ВиК дружествата и на ключовите водни институции, като назначенията се основават на компетентност, професионален опит и изпълнение на цели.
6. Да се превърне ВиК холдингът в реален принципал, който не само финансира, но и поставя цели, контролира, оценява и санкционира при неизпълнение.

7. Да се изработят дългосрочни инвестиционни програми за ВиК мрежите, включително за зонирание, управление на налягането, подмяна на водомери, активен контрол на течовете, цифровизация и енергийна ефективност.
8. Да се развие целенасочена политика за качество на суровата и питейната вода, включително чрез защита на водоизточниците, санитарно-охранителните зони, мониторинг и прозрачност на данните.
9. Напояването да се развие отново като национална производствена инфраструктура чрез рехабилитация на основните системи, актуална карта на поливните площи, регионални приоритети, но на базата на нови технологии и модерно управление на водата.
10. Да се ускори внедряването на съвременни напоителни технологии - капково, дъждуване, сензори, автоматизация, прогнозно управление, фертигация и прецизен контрол.
11. Да се приложат природно-базирани решения за задържане на вода в ландшафта - влажни зони, речни коридори, заливни тераси и локални системи за естествено съхранение на водата.
12. Да се развие национална програма за използване на дъждовна вода като особено ценен ресурс, който намалява натиска върху конвенционалното водоснабдяване и водоползване и намалява натиска върху водоснабдителните системи.
13. Да се развие национална програма за повторно използване на пречистени води и защита на подземните води.
14. Да се развие програма за оценка и използване на потенциала на река Дунав.
15. Да се укрепи институционалният капацитет чрез повече експертиза, по-добра координация, модерни информационни системи, отворени данни и ясно разписана отговорност между институциите.

Ползвана литература:

1. Национален статистически институт (НСИ). (2024). *Околна среда 2023. Годишни данни*. София: НСИ. (https://www.nsi.bg/file/26516/Environment2023_IOYGXEW.pdf)
2. Национален институт по метеорология и хидрология (НИМХ). (2025). *Отклонения от климатичната норма на температурата и валежите в България за периода 1930–2025 г.* (вкл. фигури за температурни аномалии, валежи и снежна покривка). София: НИМХ.
3. Министерство на околната среда и водите (МОСВ), Национален институт по метеорология и хидрология (НИМХ) и Изпълнителна агенция „Проучване и поддържане на река Дунав“ (ИАППД). (2024). *Данни за възобновяеми пресни водни ресурси на България (1981–2023)*. (Използвани в таблицата за воден баланс).
4. „Напоителни системи“ ЕАД. (2024–2025). *Годишни отчети и справки за поливни площи и доставени водни маси*. (<https://nps.bg/документи/>).
5. Български ВиК холдинг ЕАД и Комисия за енергийно и водно регулиране (КЕВР). (2024–2025). *Доклади за ефективността на ВиК операторите, загуби на вода и изпълнение на бизнес планове*.
6. Министерство на околната среда и водите (МОСВ). (2024). *Актуализирани планове за управление на речните басейни (ПУРБ) 2022–2027 г. за Дунавски, Черноморски, Източнореломорски и Западнореломорски райони*. София: МОСВ. (Приети с Решения №№ 921, 920, 919 и 917 на МС от 31.12.2024).
7. Закон за водите (обн. ДВ, бр. 67 от 1999 г., последни изменения към 2025 г.).
8. Европейска комисия. (2000). Директива 2000/60/ЕО на Европейския парламент и на Съвета за установяване на рамка за действие на Общността във водната политика (Water Framework Directive).
9. Министерство на регионалното развитие и благоустройството (МРРБ) / Български ВиК холдинг. (2024). *Инвестиционни отчети и данни за ВиК инфраструктурата*.